

Säännöstelyrikollisuus ja kansanhuollollinen tarkkailutoiminta.

Elintarvikkeiden tuotannon ja jakelun alalla on aina jouduttu ankarien hätäaikojen ja sotien ajalla siihen, ettei ole vältettävissä kulutuksen yksityiskohtaista säännöstelyä. Sillä estetään elintarvikkeiden jakautuminen kysynnästä ja tarjonnasta riippuvien lakien mukaan ja sen sijaan saatetaan ne valtiovallan toimenpiteillä jaettaviksi yhteiskunnan edun vaatimalla tavalla. Tämän laatuisten toimenpiteiden täysin tasapuolinen ja oikeudenmukainen toteuttaminen on kuitenkin, kuten kokemuksesta tiedämme, sangen vaikeasti ratkaistavissa. Siihen liittyy monia ristiriitoja eri eturyhmien kesken, mistä on ollut ja tulee varmaankin aina olemaan seurauksena valtiovallan antamien säännösten vastaisia toimenpiteitä. Järjestelmän onnistuminen riippuu sen vuoksi sekä itse järjestelmän tasapuolisuudesta ja suunnittelusta että myöskin varsin oleellisesti kansan yhteiskunnallisten vaistojen voimasta ja yhteiskunnallisen ajatustavan ja yhteiskuntahengen kehityskannasta.

Lisäksi ja ehkäpä juuri ensisijaisesti tarvitaan valtiovallan voimakkaita otteita ja varsin ankaria rangaistumääräyksiä pitämään kurissa yksilöitä, jotka vaikeinakaan aikoina eivät ajattele yhteisen hyvän vaatimuksia vaan jatkuvasti alentuvat asettamaan omat yksilölliset etunsa yhteisten etujen edelle ja käyttävät epänormaalista tilannetta omien henkilökohtaisten etujensa tai taloudellisen hyödyn tavoitteluun.

Säännöstelyn alkaessa perustuivat rangaistusmääräykset sotalalain säännöksiin, joita osittain täydennettiin lailla kohtuuttomien hintojen ehkäisemisestä v. 1939 annetulla n. s. kiskurilailla. Näiden säännösten ei kuitenkaan katsottu voivan riittävän tehokkaasti vaikuttaa jatkuvasti lisääntyneiden säännöstelyrikosten ehkäisemiseksi, minkä vuoksi hallitus antoikin joulukuussa 1940 eduskunnalle esityksen erikoiseksi laiksi väestön toimeentuloa vaarantavien rikosten rankaisemisesta, mikä laki tuli kin sitten voimaan toukokuun 6 päivänä 1941 ja on edelleenkin voimassa siihen huhtikuussa v. 1942 tehtyine muutoksineen.

Säännöstelyn tultua voimaan uskottiin ehkä ainakin aluksi, että yhteiskunnallinen ajattelu ja myöskin säädetyt rangaistukset yhdessä riittäisivät säännöstelytoiminnan tarkoituksenmukaiseen toteuttamiseen, mutta näin onnellisesti ei kuitenkaan asia kehittynyt. Päinvastoin ei nykyisin voitane sanoa muuta kuin että säännöstelyrikokset ovat saavuttaneet mitä vaarallisimman laajuuden, jopa siihen määrin, että valitettavasti on todettava valtaosan kansasta tässä suhteessa tavalla tai toisella rikkovan säännöstelymääräyksiä vastaan. Se tapahtuu joko tietämättömyydestä tai sitten tahallisesti ja tarkoituksellisesti.

Säännöstelyrikkomuksissa voitaneen erottaa kaksi erillistä n. s. pääryhmää. Toiseen niistä kuuluvat tapaukset, jolloin lainvastaisesti hankitaan määrättyjä tarvikkeita, lähinnä elintarvikkeita, yksityistä käyttöä varten jokapäiväiseen tarpeeseen, ilman että tähän toimintaan samalla liittyisi mitään taloudellisen hyödyn tavoittelua. Tähän ryhmään kuuluvien rikkomusten lukumäärä on ilmeisesti erittäin suuri, vaikkakin niistä vain häviävän pieni määrä tulee valvontaviranomaisten tietoon ja siten lain mukaisten toimenpiteitten alaisiksi. Rikolliselta vaikutukseltaan näitä tapauksia tuskin voidaan pitää millään tavalla yhteiskunnan kannalta erittäin vaarallisina itse säännöstelyn toteuttamista silmällä pitäen, mutta ei voitane myöskään jättää kokonaan huomioonottamatta näidenkin tapausten aikaansaamaa varsin haitallista vaikutusta siten, että niiden mukana yleinen lainkunnioitus kärsii. Samalla myöskin valvontaviranomaisten

mahdollisuudet laillisten säännösten ylläpitäjinä joutuvat yleisen mielipiteen valossa varsin epäedulliseen asemaan.

Toisena ryhmänä voidaan erottaa varsinaiset ammattimaiset ja taloudellisen hyödyn tavoittelemiseksi tapahtuvat useinkin varsin laajakantoiset tarvikkeiden keräily-, salakauppa- ja kuljetusrikokset, joihin lisäksi aina liittyy myöskin hintakiskonta. Näihin rikoksiin syyllistyvät henkilöt, jotka muutenkin useimmiten tunnetaan rikollisista toiminnoistaan. Heihin voitaneen täydellä syyllä rinnastaa myöskin ne tuottajat ja jakeluliikkeiden harjoittajat, jotka taloudellisen hyödyn tavoittamiseksi luovuttavat tuotteitaan tällaisen toiminnan välikappaleiksi ja tekevät siten tällaisen yhteiskunnalle vaarallisen rikollisen toiminnan mahdolliseksi.

Edellä viitattuun ryhmittelyyn antanevat eräänlaista tukea myöskin laissa säädetyt erilaiset rangaistusseuraamukset. Jos kysymyksessä ei ole taloudellisen hyödyn tavoittelu, on rangaistus oleellisesti lievempi kuin hyötynäkökohdista lähteneisiin rikoksiin nähden.

Vaikkakaan rikollisuuden määrää ei voidakaan täysin arvostella niiden numerollisten tietojen valossa, joita näistä rikoksista voidaan valvontaviranomaisten taholta esittää, antavat ne kuitenkin eräänlaisen, joskin puutteellisen kuvan siitä yleisestä suunnasta, mihin tällä alalla ollaan kulkemassa.

Vuoden 1942 tammi—heinäkuun kuluessa tuomittiin koko maassa säännöstelyrikoksista sakkoihin 3,712 henkilöä ja vapausrangaistuksiin 257 henkilöä eli yhteensä 3,969 henkilöä.

Laatunsa puolesta jakaantui rikoksista tuomittujen kokonaismäärä seuraavasti:

Elintarvekorttien väärinkäyttö	767	tapausta
Rajahintojen ylittäminen	786	„
Salakauppa (myyjät)	266	„
„ (ostajat)	189	„
Viljan luvaton jauhatus	75	„
Viljan salaaminen	174	„
Muut säännöstelyrikkomukset	1,975	„

Tarkasteltaessa sitä yleistä taustaa, joka tekee ymmärrettäväksi säännöstelyrikkosten suuren määrän, on ennen kaikkea muistettava, että ihmiset tarvitsevat riittävästi ravintoa ja muita välttämättömiä tarvikkeita voidakseen elää ja toimia. On inhimillisesti ymmärrettävissä, että henkilöt, jotka eivät vaatimattomakaan elämäntavan edellyttämiä tarvikkeita voi saada säännöstelytietä laillisesti, joutuvat kiusaukseen hankkia niitä turvautumalla muihin käytettävissä oleviin keinoihin niin kauan kuin tarvikkeita yleensä on tavalla tai toisella maassa saatavissa. Ei ole ajateltavissa, että pelkästään korottamalla rikkomuksia seuraavia rangaistuksia voitaisiin päästä täysin tarkoitettuihin tuloksiin niin kauan kuin olosuhteet ovat nykyisellään. Tällaiseen keinoon turvautumalla voitaisiin helposti joutua loukkaamaan kansan yleistä oikeustajuntaa. Vaikka säännöstely meillä ei enää olekaan eilispäivän tuote, täytyy todeta, että täysin kunnialliset ja rehellisetkään kansalaiset eivät käsitä olevansa rikoksen tiellä esim. silloin, kun he perheelleen hankkivat tarvikkeita taikka kun he säälin tunteista lähimmille omaisilleen tai ystävilleen toimittavat heiltä ehkä hyvinkin liikeneviä elintarvikkeita. Ei ole luultavaa, että kansan oikeustajunta säännöstelyn jatkuessakaan tulee tällaisia tapauksia vastaan reagoimaan. Tästä kaikesta huolimatta ei kuitenkaan voitane mennä siihen, että kerta kaikkiaan jätettäisiin rangaistusuhan ulkopuolelle jotkin ryhmät säännöstelymääräysten vastaisia tekoja, mutta kun viranomaiset käytännössä lakia soveltavat, lienee pakko ottaa huomioon tällaiset näkökohdat. On ilmeisesti tyydyttävä siihen, että pyritään saamaan säännöstelyrikkomukset mahdollisimman vähiin ja että lain koko ankaruutta käytetään ennen kaikkea niissä tapauksissa, jolloin salakaupparikokseen liittyy taloudellisen edun tavoittelu kansan hädän kustannuksella taikka kun on kysymys tapauksista, jolloin rikkomusta ei ole tehty sellaisista inhimillisistä ja normaaliaikoina hyväksyttävistä vaikutteista, joihin edellä on viitattu.

Varsin laajakantoisia seuraamuksia tuottavana rikollisena toimintana täytyykin pitää sitä, että, kuten viime aikoina on saatu todeta, varsin useilla paikkakunnilla maassamme on tullut sel-

ville lajasuuntaisia tämän alan rikostapauksia, joihin ovat syylistyneet eri puolilla maata toimineet huomattavan suuret liikeyritykset. Niiden joukossa on vieläpä sellaisiakin liikkeitä, joiden johtoon kuuluu paikkakunnalla yleistä luottamusta nauttivia henkilöitä. Onhan poliisi- ja kansanhuoltoviranomaisten toimesta paljastettu ja saatettu syytteeseen lukuisia tällaisia „suurtapauksia”, joissa on todettu säännöstelymääräysten vastaisesti hankitun ja edelleen myydyin välttämättömiä tarvikkeita, jotka ovat edustaneet raha-arvoltaan varsin huomattavia summia. Useissa tapauksissa ne ovat nousseet satoihintuhansiin, jopa eräissä tapauksissa useihin miljooniin markkoihin. Näiden rikosten kautta salakauppaan joutuneet tarvike-erät ovat epäilemättä osaltaan aiheuttaneet ainakin paikallista tarvikkeiden yleistä puutetta. Lisäksi on useilla eri paikkakunnilla todettu myllyjen ja meijereiden sekä nahkateollisuuslaitosten voisipa sanoa aivan järjestelmällisesti rikkoneen laajassa mitassa voimassa olevia säännöstelymääräyksiä omalla alallaan. On selvää, että juuri tällaiset tapaukset erittäin suuresti vaikeuttavat säännöstelyjärjestelmän onnistumista ja niiden vaikutus on suorastaan tuhoisa yleisen mielipiteen luomisessa paikkakunnillaan säännöstelyä kohtaan. Ne antanevat myöskin valvontaviranomaisille entistä selvempiä viitteitä siihen, mihin suuntaan olisi valvontaa ja rikoksia ehkäisevää toimintaa säännöstelyn alalla erikoisesti johdettava.

Olemme edellä selostaneet niitä syitä, joista säännöstelyrikosten voidaan katsoa pääasiallisesti johtuvan sekä myöskin osittain niiden erilaisia ilmenemismuotoja. — Yhteiskunta on täten asetettu sen tosiasian eteen, että säännöstelymääräyksiä ei kansalaisten keskuudessa ole suinkaan tahdottu vapaaehtoisesti noudattaa. Tästä johtuen on ollut välttämätöntä eri säännöstelymääräysten ohella lisäksi järjestää erillinen toimintamuoto, jonka tehtävänä on valvoa säännöstelymääräysten noudattamista ja sen ohella omalta kohdaltaan selvittää tapahtuneeksi todettuja rikkomuksia. Tätä kansanhuoltoon kiinteästi liittyvää toiminta-alaa meillä nimitetään tarkkailuksi.

Tarkastakaamme, miten tämä tärkeä osa kansanhuolto-organisaatiosta on järjestetty.

Tarkkailutoiminnan johtoa varten on kansanhuoltoministeriössä erillinen yleisen osaston alainen tarkkailutoimisto, jonka tehtäviin kuuluu koko maassa tapahtuvan tarkkailutoiminnan ohjaaminen ja valvonta. Tämä toimisto käsittelee yleensä kaikki vaikealaatuiset säännöstelyrikkomuksia koskevat kysymykset samoin kuin erilaatuiset niihin liittyvät periaatteelliset ratkaisut. Samalla se myöskin ylimpänä elimenä valvoo kansanhuoltolautakuntien suorittamaa työtä, mikäli se koskee erilaisten säännöstelymääräysten noudattamista ja niissä todettuja rikkomuksia.

Ministeriön tarkkailutoimiston alaisena toimii paikallisena keskuselimenä kussakin kansanhuoltopiirissä erillinen piiritarkastaja. Hän on ensi sijaisesti vastuussa säännöstelyrikkomusten selvittämisestä kansanhuoltopiirinsä alueella. Tehtäviensä hoitamisesta on hän lähinnä vastuussa kansanhuoltopiirin johtajalle ja tarkkailutoimistolle. Piiritarkastajan tehtävänä on pitää tarkasti silmällä kansanhuoltopiirin alueella esiintyvää säännöstelynvastaista rikollisuutta, ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin tällaisen rikollisen toiminnan ehkäisemiseksi ja rikokseen syylistyneiden henkilöiden syytteeseen saattamiseksi, mikä viimeksi mainittu toiminta kuitenkin käytännössä muodostuu yleensä vain suoritettujen alustavien tutkimusten tai tietojen erikoislausuntojen toimittamiseen asianomaiselle poliisi- tai syyttäväviranomaiselle. Niinikään tulee piiritarkastajan toimia kaikissa valvontaa ja tarkkailua koskevissa asioissa yhdyssiteenä kansanhuoltopiirin ja lääninhallituksen, lääninrikospoliisikeskuksen, liikkuvan poliisikomennuskunnan ja paikallisen poliisiviranomaisen välillä. Paitsi näitä varsinaisia tarkkailuun ja valvontaan liittyviä toimenpiteitä, tulee piiritarkastajan lisäksi huolehtia alaistensa aluetarkkailijain toiminnan ja tehtävien valvonnasta sekä heidän ohjauksestaan.

Säännöstelyrikkomusten tehokas valvonta edellyttää nimittäin myöskin eri tuottajien, liikkeiden y. m. sellaisten tarkkailua, ja sen tulee tapahtua „paikan päällä” siellä, missä eri laatuista tuotteita tuotetaan, valmistetaan, jalostetaan tai myydään. Tätä

tarkkailua suorittavat mainitut aluetarkkailijat sekä osittain myöskin kuntien asettamat erilliset paikalliset tarkkailijat. Aluetarkkailijain tulee myöskin mahdollisimman usein tarkistaa kansanhuoltolautakunnissa hoidettavat kortistot ja tilitykset sekä muu saatavissa oleva aineisto hankkiakseen niistä tarpeellisia tietoja mahdollisesti esiintyvistä säännöstelymääräysten vastaisista tapahtumista. Lisäksi tulee aluetarkkailijain olla kiinteässä yhteistoiminnassa alueensa poliisiviranomaisten kanssa rikosten ehkäisemiseksi tai jo todettujen rikosten selvittämiseksi.

Edellä selostettu osa tarkkailutoiminnasta tarkoittaa siis varsinaisten säännöstelyrikosten ehkäisemistä tai jo todettujen tapahtuneiden rikosten selvittämistä ja syytteeseen saattamista. Tarkkailuun liittyy kuitenkin, kuten jo edellä lyhyesti mainittiin, myöskin kansanhuoltolautakuntien — siis paikallisten elinten toiminnan valvonta ja ohjaus. Tätä tehtävää varten on jokaisessa kansanhuoltopiirissä erikoinen piiritarkkailija ja hänen apunaan apulaispiiritarkkailijoita, joiden erikoisena tehtävänä on juuri n. s. hallintotarkkailun suorittaminen. Nykyisin on kussakin kansanhuoltopiirissä 1 piiritarkastaja, 1 piiritarkkailija ja yhteensä 109 aluetarkkailijaa ja 40 apulaispiiritarkkailijaa.

Kansanhuollon alaan kuuluvan tarkkailuhenkilöstön lailliset toimivaltuudet on määritelty valtioneuvoston päätöksessä huhtikuun 24 päivältä 1942. Tämän päätöksen nojalla on kansanhuollon tarkkailuhenkilöstöllä sekä eräillä muilla kansanhuoltovirkailijoilla valta toimittaa eräissä tapauksissa tarkastuksia, kotietsintöjä ja henkilöön kohdistuvia etsintöjä. Nämä valtuudet ovat kahdenlaisia:

a) sellaisia, joiden mukaan asianomaisella jo virkansa puolesta on valta tarkastaa myymälöitä, tuotantolaitoksia, konttoreja, huoneustoja, varastoja, eläinsuojia, kuljetusneuvoja, niissä olevia varastoja ja eläimiä sekä kaupanpitokirjoja ja muita asiakirjoja, ei kuitenkaan asuinhuoneustoja, joissa tai joiden välittömässä yhteydessä ei harjoiteta liikettä tai muuta elinkeinotoimintaa;

b) sellaisia, jolloin asianomaisella vain kansanhuoltoministeriön erikseen antaman valtuutuksen nojalla on valta tarkastaa matkatavaroita, tai suorittaa kotietsintöjä tai henkilöön kohdistuvia etsintöjä, mikä on mahdollista vain milloin todennäköisillä perusteilla epäillään väestön toimeentuloa vaarantavan rikoksen olevan kysymyksessä tai on syytä varoa, että henkilö, joka jo on saatettu syytteeseen mainitun lain rikkomisesta, edelleen jatkaa rikollista toimintaansa.

Kun säännöstelymääräykset nykyisin ulottuvat miltei kaikkiin yleisesti käytettäviin tarvikkeisiin, on selvää, että väärinkäytökset ja suoranaiset rikoksetkin ovat tulleet varsin yleisiksi. Tästä on seurauksena, että tarkkailuhenkilöstön työ on jatkuvasti laajentunut samalla kun heidän toimintansa on muutenkin vaikeutunut, varsinkin kun varsinaiseen hyötymistarkoituksessa tapahtuvaan tarvikkeiden salakauppaan ja siihen läheisesti liittyvään hintakiskontaan syyllistyvät henkilöt yleisesti ovat aikaisemmin muista rikoksista tuomittuja, tavanomaisia rikollisia, jotka osaavat järjestää tämän rikollisen toimintansa sellaiseen salaperäisyyden verhoon, että vain harvoin ja silloinkin useimmiten sattuman kautta he itse voivat joutua teoistaan vastaamaan tai menettämään salakauppaa varten hankkimansa tarvikkeet. Samalla ovat heidän varsinaiset työntekijänsä t. s. avustajansa niin kouliintuneita, että kiinnijoutuessaan osaavat kyllä pelastaa työnantajansa joutumasta vastuuseen rikoksistaan.

Tarkasteltaessa säännöstelyrikosten jatkuvaa ilmenemistä ja siinä esiintyviä erilaisia toimintamuotoja, ei voitane tulla muunlaiseen tulokseen, kuin että meillä yhä edelleen keskuudessamme elää n. s. pimeitä voimia, jotka eivät kavahda mitään keinoja oman yksilöllisen etunsa tavoittelemiseksi ja käyttämällä siinä hyväkseen sitä tilannetta, jonka nykyinen ajanjakso, meistä riippumattomista tekijöistä johtuen, on luonut ja joka sellaisenaan on antanut mahdollisuudet tällaiseen koko kansakunnan hädänalaisen aseman hyväksikäyttöön rikollisessa tarkoituksessa ja rikollisia menettelytapoja noudattaen. Kaikista ankarista kansallisista koettelemuksista huolimatta meillä on sittenkin vielä liian vähän sitä kansan yhteiskunnallisten vaistojen voimaa ja

yhteiskunnallista ajatustapaa, joihin alussa viittasimme. Jos tahdomme saada kansakunnan elämälle välttämättömän kansanhuollollisen säännöstelyn onnistumaan, eivät siihen näytä yksinomaan riittävän tehokkaimmatkaan tarkkailu- ja muut valvontatoimenpiteet eikä myöskään yksinomaan lain säätämät velvoitukset ja rangaistuksia määräävät normit. Tarvitaan lisäksi koko yhteiskunnan yhteinen panos kaikkea ilmenevää väärinkäyttöä ja rikollista sekä omaa etua tavoittelevaa toimintaa vastaan. On saatava kansan kaikille kerroksille selviöksi se ehdoton välttämättömyys, että kansan kestävyyyden edellytyksenä on myöskin kansanhuollollisen säännöstelyn onnistuminen ja että tämä onnistuminen lopuksikin riippuu tärkeältä osaltaan siitä, miten jokainen yksilö, kuulukoonpa hän sitten tuottajiin, jalostajiin, jakelijoihin tai tavallisiin kuluttajiin, on omalta kohdaltaan vastuullinen yhteiskunnalle siitä, että hänen toimintansa ei tuota esteitä säännöstelyn onnistumiselle. Olevien olojen ja ilmenevän rikollisuuden valittaminen ei johda tulokseen, vaan jokainen on saatava käsittämään, että kysymyksessä on sellainen panos, joka ei ole vain valtion virallisten valvontaelinten mahdollisuuksien rajoissa lopullisesti hoitaa, vaan siihen on saatava mukaan jokainen, joka tahtoo päästä nauttimaan niitä etuja, joista tässä on kysymys.

Yhteiskunnan etu sen nykyisinä kohtalokkaina aikoina vaatii, että meidän on jokaisen kaikin käytettävissä olevin keinoin estettävä maamme vajoamasta sellaiseen kurittomuuden ja sekasorron tilaan, jossa edellisen maailmansodan aikana olimme erikoisesti elintarviketilanteen alalla. Samaan suuntaan viittaavaa tilanteen kehitystä on kuitenkin jo nykyisin jatkuvasti ollut havaittavissa, mikä erikoisesti ilmaantuu säännöstelyrikosten viimeaikaista kehityssuuntaa tarkasteltaessa. Jokaisen yksilön on siis omalta kohdaltaan oltava kaikin käytettävissä olevin keinoin mukana tässä taistelussa, jonka tuloksesta tulee huomattavasti riippumaan, voidaanko edellä viitattu turmiollinen rikollisuus saada ehkäistyksi. Se taas on edellytyksenä siihen, että puolustusotamme voidaan saattaa voitokkaaseen loppuun.

